

نقد و بررسی: کتاب "سیاست‌های منطقه‌ای ترکیه و ایران در قبال تحولات کشورهای عربی (۲۰۱۱-۲۰۱۳)"

تنظیم کننده: دکتر رحمت حاجی مینه

نشست شنبه ۵ تیر ۱۳۹۵ گروه ترکیه شناسی پژوهشکده مطالعات استراتژیک خاورمیانه با عنوان "نقد و بررسی کتاب سیاست‌های منطقه‌ای ترکیه و ایران در قبال تحولات کشورهای عربی (۲۰۱۱-۲۰۱۳)" با نقد کتاب، توسط دکتر سید جواد صالحی عضو هیئت علمی دانشگاه شیراز و با حضور دکتر سید اسداله اطهری، دکتر رحمت حاجی مینه و علی عنایتی نویسندگان کتاب برگزار شد. در این نشست برخی کارشناسان حوزه ترکیه و پژوهشگران مهمان حضور داشتند.

در ابتدای نشست دکتر حاجی مینه در توصیف مطالب کتاب گفت: تلاش شد تا سیاست دو کشور ایران و ترکیه در قبال تحولات خاورمیانه‌ای و عربی که از سال ۲۰۱۱ اتفاق افتاد با بهره گیری از نظریه‌های روابط بین‌الملل با روش مقایسه‌ای بررسی شود. روشی که می‌تواند الگوهای ارائه کننده دو بازیگر عمده منطقه‌ای را به لحاظ مفهومی و رفتاری تحلیل و تفسیر کند. تحولات خاورمیانه به دلیل ایجاد تغییرات ساختاری و باز توزیع قدرت باعث فراهم شدن بستری برای رقابت بازیگران منطقه‌ای همچون ایران و ترکیه شد. وضعیتی که در حین فرصت، میزانی تهدید به همراه خود داشت. لذا در این کتاب سیاست‌های دو کشور در قبال تحولات خاورمیانه با توجه به متغیرهای فرصت و تهدید بررسی شده است.

در ادامه دکتر صالحی به عنوان منتقد کتاب گفت: شرایط پس از جنگ سرد منجر به جا به جایی نقش‌ها، بازیگران و انتظارات شد و نظم جدیدی بر جهان حاکم شد. در این دوران افزایش انتظار برای نقش‌های جدید، ایجاد مدل سازی‌ها در حوزه جغرافیای فرهنگی دنبال شد. در اینکه نتیجه چه بود موضوع دیگری است. روندی که در این چند

سال در مورد خاورمیانه و بازیگری ایران و ترکیه، شاهد فراز و فرود بسیاری هستیم. برخی از منظر انتظار گرایی و برخی دیگر از منظر نتیجه گرایی به موضوع نگاه می‌کنند. این کتاب پاسخی است به این سوالات که این دو کشور چگونه تحولات جهان عرب را پی گیری و تحلیل کردند؟ آیا این رویکرد پایدار یا ناپایدار است؟

وی ادامه داد این کتاب در سه بخش تدوین شده و در بخش نخست تلاش شده تا نظریه مناسب برای تحلیل انتخاب شود. در بخش دوم به تاریخ رویکرد ایران و ترکیه نسبت به تحولات خاورمیانه پرداخته شده است و در بخش سوم تحولات کشورهای عربی بررسی شده است.

وی پس از نگاهی به رئوس مطالب بحث شده در نقد این کتاب گفت: در بحث نظری که نظریه‌های روابط بین‌الملل با توجه به دیدگاهشان نسبت به سیاست خارجی مطرح شده‌اند، نویسندگان سازه انگاری به این نتیجه رسیده‌اند که سازه انگاری بهترین الگوی قابل اطلاق به سیاست خارجی دو بازیگر خصوص ترکیه در قبال تحولات خاورمیانه است. اما در کتاب شاخص‌های استفاده از نظریه و کاربری‌های نظری کم‌رنگ است و بحث هویت کمتر شاخص سازی شده است. یکی از نکات مثبت کتاب مطرح کردن نظریه روزنا است که البته در این بخش نیز کاستی وجود دارد.

دومین نقد در خصوص محتوی و بحث مستنداتی است که در تحولات عربی از آن استفاده شده است. آنچه راجع به تاریخچه تحولات و چشم انداز ایران و ترکیه به خاورمیانه است بحثی غنی است اما در بخش تحولات عربی عمده منابع ماهیتی اینترنتی و داخلی هستند که منابع دقیقی نمی‌باشند.

وی افزود: پوشش دادن تحولات جهان عرب هم حائز اهمیت است. آنچه مشاهده شده است بحث‌ها عمدتاً گذشته نگر است. یکی از نقاط قوت کار رویکرد تطبیقی سیاست خارجی ایران و ترکیه است که موارد اختلاف و اشتراک چیست. اما همین نقطه قوت از الگوی روش مندی برخوردار نیست. می‌بایست مباحث و تحولات سالهای اخیر به آن

اضافه شود. در بخش سوم کتاب ترکیه از منظر آماری و مستندات به خوبی بررسی شده است اما در مورد مصر اینگونه نمی‌باشد. آمار و ارقام مورد استفاده بدون منبع یا با منبع غیرعلمی است. در مورد لیبی خیلی خوب عمل شده اما در بحث بحرین صرفاً از باب ماهیت فرقه‌ای بحران به موضوع پرداخته شده است. در مورد یمن بحث در حد سال ۲۰۱۳ خاتمه یافته است.

در ادامه دکتر حاجی مینه به عنوان یک از نویسندگان کتاب در پاسخ به نقدهای مطرح شده گفت: این کتاب حاصل کار اشتراکی است که یکی از ویژگی‌ها بارز کتاب می‌باشد. شاید برخی از گسست‌ها ناشی از همین مسئله باشد. بحث بعدی در مورد نقد منابع به زمان نوشتن کتاب مربوط است. این کتاب سال‌های بین ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۳ را مورد بررسی قرار داده است و در زمان نگارش کتاب منابع زیادی به غیر از سایت‌های خبری در دسترس نبوده است.

حاجی مینه افزود: مهمترین هدف کتاب مقایسه رفتار ایران و ترکیه در خاورمیانه جدید بوده است که البته بنا به ماهیت سیال تحولات و افزودن ابعاد جدید به آن ضرورت دارد در چاپ مجدد کتاب، نکات اشاره شده مد نظر قرار گیرد. امید است که این کار پژوهشی مشترک که به شکل کتاب چاپ شده است پایه‌ای برای پژوهش‌های بعدی در این حوزه باشد.

علی عنایتی دیگر نویسنده کتاب گفت: به دلیل جریان داشتن تحولات، تحلیل منسجم در این مورد دشوار است. کار پژوهشی گروهی دارای ساختارها و دیدگاه‌های گوناگون است و هماهنگی میان این انتظارات مشکلاتی به همراه دارد.